

НАЦІОНАЛЬНА СЛАВА

«На передовій ми були з товаришем...»

Авторка зображення – ніжинка К. Васечко

очолив отець Дмитро Кудін, віцеректор патріаршого собору Святої Софії, у співслужінні отця Василя Ілика та отця Романа Кулинцака.

Опісля отець Дмитро подякував вірним за спільне вшанування пам'яті, наголошуючи на тому, що сьогодні наша історія повторюється.

«Ми молимося за упокій душ студентів, котрі понад усе, навіть понад своє життя прагнули захистити свою землю. У них у руках було тільки 16 кулеметів і одна гармата проти великої червоної армії. Своєю жертвою їм вдалося призупинити наступ на Київ. Сьогодні ми з вами поклікані вчитися історію України і шанувати наших героїв. Історія знову повторюється, і ми маємо нових захисників, які віддають своє життя за нас і яких ми маємо зберегти у своїй національній пам'яті», – сказав на завершення душпастир.

Бій під Крутами відбувся 29 січня 1918 року між Ніжином і Бахмачем на Чернігівщині, за 130 кілометрів на північний схід від Києва під час наступу на Київ військ більшовицької Росії під проводом полковника Михайла Муравйова. Українське військо налічувало близько 300 бійців Студентського куреня, 250 – Першої української військової школи та майже 40 гайдамаків.

Бій під Крутами тривав близько шести годин, у ньому загинули від 70 до 100 бійців з українського боку. На сьогодні відомі прізвища 20 з них. Це студенти Народного університету Олександр Шерстюк, Ісидор Пурик, Борозенко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірик, Омельченко (сотник); студенти Київського університету святого Володимира Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андріїв; гімназисти 2-ї Кирило-Ме-

фодіївської гімназії Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич, Григорій Піпський, Іван Сорокевич, Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич. Втрати більшовицьких військ сягали 300 вояків.

Після розстрілу більшовики не дозволили місцевим селянам поховати тіла загиблих. Лише після визволення Києва від червоних за розпорядженням українського уряду 19 березня 1918 року відбувся урочистий похорон полеглих у бою під Крутами на Аскольдовій могилі.

За радянських часів могили полеглих під Крутами було зруйновано. Десятиріччями історія бою або замовчувалася, або обростала міфами і вигадками як у закордонній, так і у вітчизняній історіографії.

А тоді завдяки звитязі та сміливості українських вояків більшовицький наступ на Київ було зупинено на чотири дні, що дало змогу укласти Брестський мир між Українською Народною Республікою і державами Четвірного союзу. Цим документом Україна визнавалася самостійною державою із західним кордоном, що існував між Австро-Угорщиною й Росією до 1914 року. Холмщина і Підляшшя відходили до України. Водночас договір передбачав встановлення дипломатичних відносин між деякими країнами, повернення військовополонених, обмін цивільних інтернованих, відмову від будь-яких анексій і контрибуцій, негайне відновлення економічних контактів і взаємного обміну товарами.

Після здобуття Україною незалежності подвиг Героїв Крут посів гідне місце в пантеоні національної слави, став символом патріотизму і жертвності в боротьбі за державну незалежність.

На державному рівні цей день почали відзначати з 2003 року. Щорічне вшанування пам'яті Героїв Крут закріплено в Постанові ВР від 16 травня 2013 року «Про відзначення подвигу героїв бою під Крутами». 2006 року на залізничній станції Крути відкрили Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут».

Голова Верховної Ради Руслан Стефанчук у День пам'яті Героїв Крут наголосив, що українці мають завжди пам'ятати, якою ціною виборюється свобода.

Бій під Крутами став символом героїзму та самопожертви українців у боротьбі за незалежність, яку Україна веде сьогодні, як і 106 років тому.

«Сьогодні ми відзначаємо річницю бою під Крутами, який став символом героїзму та самопожертви українців у їхній боротьбі за незалежність. У цей день 1918 року українські юнаки стримали наступ російсько-більшовицьких військ. Сьогодні, як і 106 років тому, Україна веде боротьбу за свободу і незалежність і вшановує жертву, принесену українськими захисниками в бою під Крутами», – ідеться в дописі посольства США в Україні.

«І нині українські воїни знову дають бій російським загарбникам на всій лінії фронту та щохвилини доводять – Україна була, є і буде вільною і незалежною», – підкреслив Герой України, генерал Валерій Залужний. У своєму дописі він наголосив: «Шануємо пам'ять українців, які віддали своє життя в бою під

Крутами, що став символом героїзму та самопожертви молодого покоління в боротьбі з агресором. Дякуємо кожному, хто зараз боронить державу, її незалежність».

Серед цих звитяжців і син заслуженої працівниці освіти, письменниці й журналістки Аделі Григоруку. Тарасові і його побратимам присвячує вона цей вірш.

На передовій
Ми були з товаришем.
Було незатишно,
Але я бадьоривсь.
Та друг підірвався на міні –
І піднявся раптом
Увись.

Коли рвонуло
Вдруге –
Я лежав горілиць
І дивився у небо.
А сонце упало ниць.

Воно міцно вчепилося
У мою душу

І не хотіло її відпустити.
У ритмі серця
Приглушеному
Шепотіло гаряче:
– Ти мусиш жити...
Жити... Жити... Жити...

У мовчазному просторі
Сонце і я –
У безмежній, як всесвіт,
Втомі.
Несподіваний спалах –
До мене вернулось
Моє ім'я
І затеплилось, наче іскра
В соломі.

– Дайте п-и-и-т-и, п-и-и-и-ти, п-и-и-т-и.
Ніколи ще я
Так не хотів жити!

Власна інформація

Тарасові Шевченку – 210

«ЗАПОВІТ» турецькою мовою

Нещодавно в Анкарі презентували переклад «Кобзаря» Тараса Шевченка турецькою мовою. Твори видатного українського поета стали доступні турецькому читачеві завдяки підтримці посольства України в Туреччині та Міжнародної ради тюркських держав (TÜRKSOY). Переклад творів здійснила кандидатка філологічних наук, наукова співробітниця Оксфордського університету Тудора Арнаут.

В інтерв'ю Укрінформу науковиця розповіла про роботу над перекладом «Кобзаря», складнощі та тонкощі процесу.

ПОЧАЛА ПЕРЕКЛАДАТИ ШЕВЧЕНКА ДЕСЯТЬ РОКІВ ТОМУ

– Пані Доро, коли виникла ідея та як довго тривала робота над перекладом «Кобзаря» українською мовою?

– 1993 року я навчалася в магістратурі в Анкарі, і тоді перший посол України в Туреччині запросив мене на підробіток перекладачкою до посольства. Так мені випала нагода перекладати турецьким та українським високопосадовцям. У ході розмов ставало зрозуміло, що в Туреччині, навіть на такому рівні, дуже мало знають про Україну, українців, нашу історію та культуру. Серед письменників, наприклад, окрім Гоголя, нікого не знали.

Згодом поета Шевченка постійно плутали із футболістом Шевченком. Це мене засмучувало. І з тих пір питання зробити Україну, її літературу впізнаванішою стало моєю ледь не нав'язливою ідеєю.

Вибір почати з перекладу творів Шевченка був очевидний. Скажу відверто, дехто з колег навіть глузував з мене, що перекласти «Кобзар» Шевченка – це однаково, що перекласти «Нутук» Ата-тюрка (історична промова про основи держави та нації, тривалість якої в записі – 36 годин, – ред.). Але я не здавалася і почала втілювати свій намір. Вдома вечорами перекладала твори Шевченка. «Заповіт» на той час уже переклав турецький поет, і його було трохи видозмінено. Цей переклад був більше адаптацією для турецького читача, аніж спробою передати душу цього твору. Там ще й деякі неточності наявні. Із «Заповіту» я і почала.

ПЕРЕКЛАД «КОБЗАРЯ» СТАВ ДЛЯ МЕНЕ МЕДИТАЦІЄЮ ТА ПОДОРОЖЖЮ В ЧАСІ

– Для розуміння турецького читача та водночас абсолютної ідентичності змістові перекласти дослівно такий твір складно. Чи виникали труднощі під час перекладу?

– О, так. Коли дійшла до слів «я не знаю Бога», робота зупинилася. Минали дні, а я не могла рухатися вперед, усе роздумувала. Наприклад, слово «Бог» на слово «Аллах» замінити не можна, бо для Туреччини, як для мусульманської країни, це не прийнятно. Треба було шукати інші варіанти. Щоб надихнутися і отримати підказки для роботи над перекладом, я почала ходити в музей Шевченка в Києві. Бувала там часто, годинами вивчала його картини і намагалася зрозуміти Шевченка, що він хотів розповісти. Також я багато читала біографію Тараса Григоровича з різних джерел. Але переклад усе одно далі не рухався. Допоміг випадок. Якось я завітала до Національної спілки письменників України, де познайомилася з Михайлом Василенком (український поет і прозаїк, – ред.) і запитала його поради щодо цього перекладу. Він подарував мені тоді щойно виданий «Кобзар», сказавши, щоб не соромилася звертатися до нього в будь-який час за порадою щодо перекладу. І я не соромилася (усміхається), зверталася до нього, коли не розуміла значення деяких слів, його допомога була дуже дієвою, і я вдячна за неї. У якийсь момент я почала відчувати, що цей переклад став моєю

медитацією, релаксацією та молитвою за Україну. Він не був роботою, більше подорожжю в часі, що надихала і мотивувала. Це була і є пожива для моєї душі. Перекладала твори Кобзаря турецькою серцем, щоб у Туреччині знали більше про Україну та українців.

– То який вихід вдалося знайти із ситуації з перекладом фрази «я не знаю Бога»?

– Є таке слово в турецькій мові – «танри», воно має не лише релігійне, а й національне значення. Це як «Всевишній», але також воно має значення «культура, віра, духовний стан»... І я не перекладала дослівно «я не знаю Бога», а зробила це в значенні «буду намагатися дійти до Бога і пізнати Його», щоби значення це було максимально адаптоване для розуміння турецького читача. Моя загальна мета – не зробити перекладацький текст турецькою, а донести через переклад до турецького читача, хто такі українці, яка наша історія та культура. Адже твори Шевченка розповідають і про традиції, і про історичні події, і про менталітет українців...

– Були труднощі з іншими словами?

– Деякі слова в текстах Шевченка дуже точно передають національний колорит або навіть ставлення одного народу до іншого. Наприклад, слова «москаль» і «кацап» я не перекладала, так і залишала, даючи пояснення, що мається на увазі та який сенс закладений у цих словах. Також слово «калина» я не перекладала турецькою як «картопу», що є точним лексичним відповідником. Бо для українців це більше ніж рослина, це символ народу. Слово «кобзар» також має в турецькій мові відповідник, але я залишила і це слово без перекладу. Тому збірка містить словничок із поясненнями.

ФОРМАТ ТУРЕЦЬКОГО ВИДАННЯ СПРИЯЄ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

– Отже, робота над перекладом «Кобзаря» турецькою тривала майже 10 років...

– Так. Станом на 2014 рік я переклала 40 великих і малих творів, зокрема «Катерину», «Кавказ», і надрукувала збірку. Число 40 сакральне і символічне для мене. Не 41, 42, 43... Також було дуже важко знайти фінансування для видання книги. Звичайно, на той момент це було не зовсім на часі. У країні почалася війна. Я зверталася в різні державні й недержавні установи, але відповідь була однакова: «грошей немає». І тоді я вирішила, що оскільки кожна людина має перед державою свій обов'язок, а служити в армію я піти вже не можу, бо військової підготовки не маю, та й вік не той, то я повинна свій реалізувати дещо іншим шляхом. То й вирішила видати першу збірку перекладів творів «Кобзаря» власним коштом. І я цим пишаюся. І перше, і друге видання були зроблені в турецькій типографії.

– Переклад «Кобзаря», представлений в Анкарі, містить більше 40 творів...

– Так, процес перекладу не припиняла, бо бажання перекладати далі було нестримне. Це вже був мій щоденний ритуал – увечері, перед сном, перекладати Шевченка (*усміхається*). За допомогою я звернулася в посольство України в Туреччині, і вони посприяли виданню другої збірки через TÜRKSOY. Друга збірка доповнена перекладами ще шістьох великих віршів і твором «Гайдамаки». І для мене важливо, що я не лише перекладала тексти, адже у книзі є вкладка із художніми творами Шевченка та стаття про його життя і творчість. І також моєю ідеєю було поруч надрукувати оригінал вірша і переклад турецькою мовою. Для мене було важливо, щоб видання «Кобзаря» вийшло двомовним, оскільки тепер значно зросла кількість турків, які вивчають українську мову, і це сприятиме процесові навчання також. Тому важливо розповсюдити книги по бібліотеках та навчальних закладах.

МОЄ ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ – ЗБЕРЕГТИ «ДУШУ» ТВОРУ

– У перекладі «Кобзаря» вірші за формою майже ідентичні за кількістю слів, як вам це вдається з огляду на велику різницю в лексиці та граматичній структурі двох мов?

– Я сама поетка, маю збірки віршів гагаузькою мовою, і це дуже стало у пригоді. Тому хоч це і складне завдання – зробити майже дослівний переклад, зберігаючи ритми, структуру та одночасно передаючи зміст тексту, це можливо. Але все ж головним для мене є зберегти «душу» вірша, щоб його вплив на читача був настільки ж потужним, наскільки він є в оригіналі. Навіть візуально, коли людина бачить, що оригінал тексту – це сторінка, а переклад – півтори-два, то це дивує і знижує довіру до перекладу. Тому я залучаю навіть математику – вираховую кількість голосних і приголосних, шукаю відповідники слів. Такий переклад – це випробування для перекладача. Скажу відверто, мій підхід до перекладів дуже енергозатратний, ось чому після перекладу я їх досить швидко забуваю. Тому продекламувати вам якийсь із віршів Шевченка в моєму перекладі турецькою зараз навряд чи вдасться (*усміхається*).

НИНІ СЛУШНИЙ ЧАС ПОЗНАЙОМИТИ ВЕСЬ СВІТ З УКРАЇНСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

– Ви також перекладали твори Лесі Українки гагаузькою мовою. Розкажіть про цей проєкт, будь ласка.

– У якийсь момент я неймовірно втомилася від засилля російської мови усюди, від того, що живучи в Україні, ми тоді вивчали твори Пушкіна, Лермонтова та Достоевського як своїх письменників і поетів. Вирішила, що маю це якось виправити. Тоді з колегою ми виписали всі вірші, що діти вивчають з 5 до 11 класів, і всі вірші Тараса Шевченка та Лесі Українки я переклала гагаузькою мовою. Ці переклади з оригіналами творів ми відправили по школах, де було навчання гагаузькою. Що можу точно сказати, твори Лесі Українки мені складніше перекладати, ніж твори Тараса Шевченка.

– Можливо, у майбутньому візьметеся і за переклад збірок творів Лесі Українки турецькою мовою?

– Початок уже покладено. Перекласти українських поетів-класиків турецькою мовою і видати антологію їхніх творів турецькою мовою було ще однією моєю мрією. Її вдалося реалізувати за підтримки української громади в Кушадаси та сприяння посольства України в Туреччині. У лютому 2022 року, у перші дні повномасштабного вторгнення, світ побачила збірка «Перлини української класики». Працювати над нею я почала до війни і встигла перекласти твори 22 поетів (зокріма Лесі Українки), починаючи з XIV століття (від одного до трьох віршів кожного автора). Знову ж таки, перелік авторів та творів для перекладу допоміг скласти пан Михайло Василенко, і в ньому загалом 60 поетів. Також збірка містить ввідну статтю про історію української літератури. У планах – завершити переклади творів усіх поетів з переліку, так само, як і цей перелік поетів доповнити. Отож є над чим працювати в цьому напрямі.

Окрім того, робота над «Кобзарем» ще не закінчена. Виданий в Анкарі переклад не є повною версією «Кобзаря», це збірка окремих віршів. Я мрію та вірю, що зроблю його переклад повністю. Загалом як зріс останнім часом інтерес до України, її культури, так само більше людей стали цікавитися українською літературою. Тому тепер дуже слушний час познайомити і турецьких читачів, і весь світ з нашим літературним надбанням. Як з класикою, так і з творами сучасних авторів.

Ніжинська гуманітаристика

Відбулася вже четверта Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Літературна творчість представників Ніжинської вищої школи: гуманітарний дискурс». Її організувала кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики. Цього разу в ній взяли участь викладачі, учителі, студенти та громадські активісти з Ніжина, Києва, Глухова, Чернігова, Переяслава. Щоб оцінити масштаб події, варто зазначити, що було подано близько 70 заявок.

З вітальним словом виступив ректор НДУ імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук, доцент Олександр Самойленко, він наголосив, що в сучасних реаліях перед гуманітаріями стоїть не просте завдання – збереження нашої національної ідентичності.

Павло Михед, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту літератури, висвітлив ніжинський період науково-педагогічної діяльності уродженця Чернігівщини Дмитра Наливайка. Дмитро Сергійович – доктор філологічних наук, професор, фахівець з порівняльного літературознавства. Одним із наскрізних мотивів його наукової візії була тема Україна очима Заходу. Своїми науковими дослідженнями він доводить європейськість української культури. Насправді після закінчення вишу в нього було два варіанти: поїхати на роботу в Кострому або в Ніжин. Він обрав другий і обійняв посаду викладача кафедри російської і зарубіжної літератури Ніжинського державного педінституту імені М. Гоголя. Працював там з 1957 по 1971 рік. Водночас Наливайка призначили керівником літературної студії. Як зазначає професор Михед, студенти відчували його щирий інтерес до справи. Авторитет Дмитра Сергійовича був беззаперечним. Він мав потужний вплив на студентів. Наприклад, саме він сформував Гуцала як письменника. Літстудію також відвідували викладачі. На засіданнях студії вперше прозвучав переклад «Втраченого раю» Мілтона Олександра Жомніра.

Анатолій Новиков, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, літератури та методики нав-

чання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, доповідав про творчість Гоголя в рецепції Олександра Довженка.

Тяглість літературних традицій вихованців ніжинської школи підтвердив Петро Моціяка, кандидат історичних наук, науковий співробітник Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського. Він порівняв життєві долі, погляди та інтереси Якова де Бальмена та Леоніда Рудановського. Незважаючи на велику кількість праць у галузі гоголіани, залишається ще простір для наукових досліджень.

Викликав неабиякий інтерес виступ кандидати філологічних наук, доцентки кафедри української мови, методики її навчання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Валентини Пугач. На основі матеріалів Ніжинського архіву Валентина Миколаївна дослідила історію діяльності кафедри української мови Ніжинського вишу, зокрема період репресій серед викладачів-філологів за часів радянського тоталітаризму. Вона називає такі прізвища: Бойченко, Кирилов, Латухін, Миронець. І що цікаво, на місця заарештованих професорів брали вчорашніх студентів (до речі, на декотрих із них також чекали репресії). Висвітлення цього трагічного періоду викликало жваве обговорення. Зокрема, Павло Михед вважає за необхідне написати історії кафедр, а директорка Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Надія Онищенко запропонувала підготувати збірку про репресованих викладачів та студентів Ніжинського вишу.

Серед сучасного покоління письменників-випускників Гоголівського вишу об'єктом для дослідження стала творчість: Юрія Бондаренка, Олександра Забарного, Віктора Абузярова, Олександра Астаф'єва, Анатолія Дністрового, Леоніда Горлача, Олени Печорної, Тетяни Винник. Привернув увагу виступ доктора філологічних наук, професора кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики НДУ імені Миколи Гоголя Григорія Самойленка. Він продемонстрував поетичне різнобарв'я Анатолія Шкуліпи. Зокрема професор представив поетичну збірку Анатолія Григоровича,

присвячену ніжинцям, які загинули на Сході України в боротьбі з московською ордою. Ці вірші – це пісні-плачі, які неможливо читати без сліз...

Деякі учасники поділилися історіями свого фахового становлення, зокрема роллю в цьому процесі викладачів Ніжинського вишу. У такий спосіб відбувається обмін досвідом та оцінка наукового доробку педагогів. Оксана Капленко, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, доповідала про літературознавчу діяльність свого наставника професора Олександра Герасимовича Ковальчука. Оксана Миколаївна виокремлює кілька епох у його науковій діяльності залежно від об'єкту літературознавчого дослідження: 1) Епоха Рильського; 2) Епоха українського повоєнного роману; 3) Епоха відродження імен; 4) Епоха Гоголя; 5) Епоха Винниченка; 6) Епоха Коцюбинського; 7) Поезія Хвильового; 8) Поезія Тараса Шевченка.

Серед характерних рис наукової діяльності Олександра Герасимовича доповідачка назвала філософічність, уміння віднайти домінанту світобачення того чи іншого письменника та україноцентризм.

У контексті розмови була актуалізована проблема розповсюдження праць місцевих науковців. Досить часто книги не доходять до читача з мегаполісу, на жаль, вони поширюються лише на рівні міста Ніжина. Тому виникає проблема недооцінки внеску науковців з Ніжина в розвиток гуманітаристики.

Як бачимо, тем для дослідження стає все більше. Учасники конференції знаходять нові актуальні питання, що мають відгук серед наукової спільноти. «Українське слово нині, як ніколи, сповнене саме такої трагічної відповідальності за людину й перед людиною, за історію й перед історією», – говорив свого часу лавреат Національної премії України імені Тараса Шевченка В'ячеслав Ведмідь. Це залишається критерієм творчості у всі часи, а особливо сьогодні.

Український огірок із грецьким присмаком

Про походження цього неординарного продукту, а також про історію міста, де він був винайдений, ідеться у книзі Надії Онищенко і Лариси Зайко.

Аж ніяк не оскаржуючи провідні позиції борщу в нашій

кухні, хотілося б звернути увагу на іншу страву, не менш популярну. Дотого ж якщо на борщ, суто формально, можуть претендувати деякі регіони сусідньої країни з українським населенням (Північна Слобожанщина, Кубань, Таганрозький повіт тощо), то цей витвір кулінарного мистецтва чітко локалізований навіть не у якійсь із областей України – а в одному конкретному місті. Місті древньому, де відбулося багато доленосних подій. Утім, залишимо історію історикам, а самі повернемося до кулінарії.

ГРЕЦІЯ НА ОСТРІ

Звичайно, мовитиметься тут про ніжинські огірки. Ті, хто виростав за радянських часів, певно, пам'ятають смак «Салату ніжинського» з півлітровою слоїка. А от власне огірки, засолені за тамтешнім рецептом, у магазинах чомусь не траплялися. Навіть у самому Ніжині. Ну, загадки радянського харчопрому розгадувати тут не будемо, як і досліджувати природу торгового дефіциту тих часів, а от про історію «класичного» продукту можна прочитати у книжці Надії Онищенко і Лариси Зайко «Ніжинські огірки по-грецьки» (видавництво ПП Лисенко М. М.).

Надія Петрівна – директорка Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. У назві Центру цього нема, але на практиці він опікується зв'язками не лише із закордонними організаціями українців, а й з національно-культурними осередками в самій Україні. Зокрема контактує з Ніжинським міським товариством греків імені братів Зосимів, яке очолює співавторка Надії Онищенко – Лариса Зайко. Очевидно, саме тому їхня книга присвячена не лише огіркам, а й історії ніжинських греків, а також – ніжинських українців і тому, як переплелися долі обох національних спільнот.

Автор цих рядків із самого дитинства знав про те, що греки живуть у Приазов'ї. А от про їхніх ніжинських компатріотів дізнався значно пізніше, хоч як дивно – з російської класики. Де вони зображені в якомусь глумливо-гумористичному стилі. Українці в цьому сенсі виявляли більше поваги до своїх сусідів. Щоправда, фахівці згадують ранню повість Гоголя «Нечто о Нежине...», де зовсім ще підліток Микола, серед іншого, живописав бійку між бідними та багатими греками на освяченні кладовищенської церкви Костянтина й Олени (побудованої, до речі, коштом Анастасія й Миколи Зосимів). Але, по-перше, про подію майбутній класик написав, що називається, «з природи», про конкретний епізод – і без узагальнень. А по-друге, жодного примірника твору не збереглося – автор сам їх спалив (як пізніше – другий том «Мертвих душ»), щойно грецький магістрат висловив своє обурення змістом.

Греки в місті оселилися в середині XVII століття, тікаючи від тиску османів. Своєю підприємливістю вони дали поштовх багатьом економічним процесам у тогочасній Україні. З огляду на це Богдан Хмельницький 1657-го року видав універсал, де зазначав, що греки «можуть принести значну користь краю». Те, що бодай у цьому старий гетьман не помилився, підтвердили його наступники, видавши ще три десятки подібних документів.

Катерина II 1787 року здійснила подорож до Криму, проїхавши низку українських міст. Зустрічали місцеві обивателі її по-різному. У Новгороді-Сіверському, наприклад, на честь цариці звели цілу тріумфальну арку. А от більш практичні ніжинські купці піднесли діжку місцевих огірків, вирощених і засолених «по-грецьки». Гостя, скуштувавши овоч, була в такому захваті, що видала наказ: «Впредь неизменно поставлять нежинские огурцы к царскому столу в Петербург». Це дало серйозний поштовх, і вже наступного року товариство Дмитренка-Коломака започаткувало промислове виробництво солінь.

СЕКРЕТИ «СТРАТЕГІЧНОГО» ПРОДУКТУ»

До речі, про локалізацію. «Монополію цій культурі забезпечували сприятливі місцеві умови ґрунту й води. Сто років тому вважали, що справжній ніжинський огірок може рости лише в межах 15-верстового радіусу від Ніжина. Кращими угіддями були долини в заболочених заплавах річки Остер, що й досі протікає через місто й район», – ідеться у книзі.

Пропускаючи певні етапи розвитку промислу, зазначимо, що, за даними авторок книги, перед Першою світовою ніжинські огірки виробляли 22 фірми, найпотужнішими з яких були «Голдіни», «Москаленки», «Коломак». 1913 року вони лише на експорт відправляли 500 вагонів свого, на той час уже знаменитого, товару. Запам'ятайте це прізвище: «Москаленки». А поки що – інша необхідна цитата з книги двох авторок:

«Скільки ніжинців – стільки й рецептів, але є загальні технологічні правила засолювання, що сприяють збереженню смакових якостей і відповідають принципам здорового харчування. Перед засолюванням огірки сортуємо за розмірами й стиглістю, закладаємо в окрему тару. Підготовлені для переробки овочі замочуємо на 2–5 годин, добре миємо, ополіскуємо в чистій воді й одразу ж укладаємо в посудину, де вони будуть засолюватися. Одночасно додаємо прянощі, заздалегідь помивши та порізавши їх. Спеції закладаємо на дно, а також усередині й зверху посудини, де засолюються огірки. На кожні 100 кг огірків рекомендуємо додавати 3 кг кропу, 300 г часнику, 500 г хрону та 100 г гострого червоного стручкового перцю. Для поліпшення смаку кладемо запашні трави (листя чорної смородини, петрушки, селери, коріандру, тархуну, базиліку тощо). Загальна вага всіх прянощів і трав не повинна перевищувати 5–6 відсотків від ваги огірків»...

Там ще багато написано про загальну технологію, а далі вже йдуть конкретні рецепти. Ось такий, зокрема:

Хрумкі

4 кг огірків, кріп, 2 головки часнику, 6–8 горошин духмяного перцю, 3–5 столових ложок солі, 6 ст. л. цукру, 8 ст. л. 9% оцту, 2,5 л води. У стерильні банки кладемо на дно кріп, часник, духмяний перець. Щільно закладаємо вимиті огірки, заливаємо окропом. Потім воду з банки зливаємо в каструлю, додаємо сіль, цукор, оцет. Розсіл доводимо до кипіння та знову заливаємо в банку й закриваємо кришкою. Банку перевертаємо, укутуємо на 6 годин.

НІЖИНСЬКІ ОГІРКИ ЯК ПІДҐРУНТЯ РАДЯНСЬКОЇ КОСМОНАВТИКИ

Згадані вище Москаленки – старовинний козацький рід. Микола Якович Москаленко значився козаком Ніжинського полку і купцем другої гільдії. Коли дозволили статки, вони з дружиною Марією Матвіївною купили садибу в центрі Ніжина в старій грекині Бояновській, від якої їй довідалися рецепти засолювання огірків. За справу взялася жінка, і скоро фірма стала однією з найбільших у місті завдяки її комерційним талантам і... веселій, суто українській удачі (серед її предків значилися й елліни).

Її донька, теж Марія, закінчила гімназію з єдиною четвіркою і з посвідченням, за яким вона мала право працювати домашньою вчителькою російської мови. Аж тут руку й серце дівчині запропонував Павло Корольов, теж учитель, але з твердим окладом у 150 тодішніх (у 1905 році) рублів. Марія виходити заміж не хотіла, але доля (і тверда рука матері) вирішила на користь майбутнього будівничого космічної програми. Молоді обвінчалися в Миколаївському соборі Ніжина, і після недовгого перебування в Єкатеринодарі, куди Павла Яковича відрядили вчителювати, переїхали до Житомира, де й народився Сергій Павлович.

Шлюб його батьків протримався недовго. Уже в 1910-му маленький Сергійко з матір'ю повернулися до Ніжина. Там наступного року на ярмарковій площі він уперше побачив політ знаменитого на той час авіатора Сергія Уточкіна.

З початком Першої світової війни бізнес Москаленкам довелося закрити. Вони продали дім і переїхали до Києва разом із онуком. Огірковий промисел родини закінчився, але залишилися рецепти Марії Тимофіївни – і старій грекині Бояновській, яка колись і розповіла Москаленкам секрети виробництва ніжинського дива.

Корнішони в бочечках

Маленькі, зелені огірочки, завбільшки з мизинець, миємо й складаємо в бочечку, перекладаючи подрібненим кропом, перцем, чебрецем, вишневим і дубовим листям і заливаємо трохи підсоленим охолодженим оцтом, що попередньо закип'ятили з перцем і лавровим листом. Через тиждень цей оцет зливаємо, знову кип'яtimo та заливаємо вже гарячим. Придивляємося, чи покриває оцет наші огірочки й за потреби доливаємо кип'яченим і охолодженим оцтом.

Мариновані цукрові

Огірки середнього розміру, тільки зелені, чистимо, знімаємо шкірку, розрізаємо навпіл і кожну половинку подрібнюємо шматочками, вибравши зернятка. Кип'яtimo трохи підсолену воду й опускаємо туди огірки. Через 5 хвилин зливаємо воду через друшляк і сушимо огірки на рушнику. Кип'яtimo якісний винний оцет із цукром, корицею та гвоздиком й варимо в ньому огірки, доки вони не стануть прозорими. Шумівкою витягуємо їх з оцту, складаємо в банки, пересипаючи тертим імбиром і мускатним горіхом. Оцет доварюємо до ще більшої густоти й гарячим заливаємо огірки. Через тиждень оцет зливаємо, доводимо до кипіння і холодним знову виливаємо на огірки.

НЕ ОГІРКОМ ЄДИНИМ

Чи траплялися в Ніжині сутічки між греками й українцями? Напевно. Але до рівня міжетнічного конфлікту вони не розгоралися. Навіть попри те, що греки доволі довгий час користались автономією, мали власний магістрат, а їхні купці були звільнені від податків. До речі, статус ніжинського купця-гре-

ка звільняв від оподаткування не тільки в Ніжині, а й в інших містах імперії. Скажімо, Гаврило Венеціанов, виїхавши до Москви у другій половині XVIII століття, десять років значився там «ніжинським купцем, греком». А його син, знаменитий «російський» художник Олексій Венеціанов, 1838 року брав активну участь у звільненні Тараса Шевченка від кріпацької неволі. Пізніше сам Кобзар згадував про «старого Венеціанова», який «в добром деле сыграл роль усердного и благородного маклера».

Тарас Григорович відвідав Ніжин у лютому 1846 року. У його повісті «Близнець» є епізод, у якому багатий ніжинський грек Папандопуло, вислухавши «сповідь» російського офіцера про походеньки з бідною українською дівчиною, «заехал ему всей пятерней в благородный портрет». Справа відбувалася в кондитерській «Не минай», яка реально існувала в місті, і в якій зупинявся Шевченко зі своїм другом Олександром Афанасьєвим-Чужбинським.

Тоді ж, припускають авторки книжки про Ніжин і його огірки, «у будиночку з квітником навпроти грецького кладовища, цілком імовірно, мешкав художник, викладач Ніжинського повітового училища Іван Максимович Сошенко», друг Тараса по Петербургу.

БОРЩ ЯК ВИТВІР МИСТЕЦТВА

До речі, жінки щедро поділилися й власними рецептами. Хоч як дивно (а може, й закономірно), про огірки в них не йдеться. Лариса Миколаївна, наприклад, пропонує свій рецепт маминої паски й крашанок, а також м'ясного рулету з овочами в сальній сітці:

Вирізка яловича – 700 г, ріпчаста цибуля – 150 г, болгарський перець – 200 г, зелений горошок заморожений – 100 г, печериці – 150 г, сальна сітка – 150 г, спеції (наприклад, можна додати розмарин), оливкова олія для смаження овочів – 30 г. Вирізку розрізаємо поперек волокон і відбиваємо. Овочі нарізаємо однакової форми та обсмажуємо на оливковій олії, додаємо сіль, перець, охолоджуємо. Рівним шаром розкладаємо на м'ясу вирізку й згортаємо спочатку в рулет, а потім у сальну сітку. Запікаємо в духовці за температури 180 градусів 25–30 хвилин.

А її співавторка Надія Онищенко презентувала борщ як витвір мистецтва:

Кладемо в каструлю замочену квасолію й цибулю-ріпку в сорочечці. До напівготової квасолію додаємо порізані кубиками білі та червоні буряки, селеру, вівсяний корінь, пастернак, гарбуз, корінь пастушки та моркви. Коли трохи звариться, покладемо посічену капусту (краще квашену) і стебла селери, листя мангольда (листяковий буряк) або листя молодого буряка. Викидаємо зварену цибулину. Наостанок заправляємо потертим помідором, або ж розсолем помідорів. Залежно від пори року, можна заправляти порічками, аличею, кислим яблуком, чорносливом, спеченим баклажаном, гірким перцем, сухими грушами. Це варіант пісного борщу. Якщо ви готуєте ситний борщ, то перед тим, як вимкнути вогонь, можна додати заточене з сіллю та часником сало (краще сирокочене) або ж зробити це на олії. Під час подачі в тарілку кладемо сметану.

Михайло БУБЛИК, Черкаси

<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3822001-ukrainskij-ogirok-iz-greckim-prismakom.html>

На фото: С. Корольов із бабусею та мамою.

Ніжин, 1910 р.

Війна Росії проти дітей

На початку року в Ризі відбувся важливий захід, який давно готувався, – Міжнародна конференція «Війна Росії проти дітей». Звісно, на увазі тут маються українські діти, депортовані до країни-агресора з тимчасово окупованих територій. Це був захід справді високого рівня, не тільки в дипломатичному сенсі слова – з цікавими подіями, обговореннями, гостями. І найпочеснішими серед них були українські діти – ті, кого вже вдалося витягти з ворожої країни.

І тут можна тільки долучитися до слів Першої леді України Олени Зеленської (яка приїхала до Риги спеціально для участі в цьому заході), що головні емоції ризької конференції залишилися від спілкування з цими дітьми.

Їхні розповіді, прості та щирі, часом дуже болісні, назавжди залишаться в пам'яті... Латвійська фундація «Дитячий табір» організувала для них відпочинок у країні, що став черговим етапом їхньої реабілітації. Після чого діти виступили перед медіа. Перший раз – ще до відкриття конференції. Заради цього виступу організатори зробили ранкову, так би мовити, «завчасну акредитацію», на три години раніше офіційно.

Брифінг з дітьми відбувався на сьомому поверсі Латвійської національної бібліотеки – у яскравій і радісній дитячій кімнаті, де є полиця з українськими книжками, казками та оповіданнями. А з широких вікон відкривався неповторний краєвид Старої Риги над Даугавою...

Вела зустріч уповноважена Президента України з прав дитини Дар'я Герасимчук. До того, як у кімнату увійшли діти, вона розповіла журналістам про сумну систематику викрадення росіянами українських дітей. Є шість найбільш поширених способів цього. Перший – розлучення батьків із дітьми під час так званої фільтрації (важко уявити, що відчуває дитина, коли її розлучають з батьком, з мамою). Другий спосіб – вивезення до РФ після того, як окупанти вбили батьків (у наведеному прикладі це сталося під час обстрілу). Третій – вилучення під якимось приводом з біологічної родини. Четвертий – створення непридатних умов для життя дитини на окупованій території, після чого батькам пропонується добровільно віддати дітей на «оздоровлення чи відпочинок», з якого їх додому вже не повертають. П'ятий – встановлення якогось фейкового діагнозу, який нібито «потребує лікування чи реабілітації не вдома». І шостий – «евакуація», переміщення до РФ цілих спеціальних закладів, де проживали українські діти.

Ніхто не може сказати точно, скільки наших дітей депортовано в такий спосіб. Окупант робить усе, аби якомога швидше замести сліди, полегшуючи процес видачі нових документів, усиновлення. Також вживають заходів для зміни ідентичності (і якщо дитина маленька, то це зробити простіше).

А потім до кімнати увійшли діти – у вишиванках різного кольору та візерунку. І вже можна було поспілкуватися з ними напругу. Мені пощастило поставити останнє запитання на брифінгу, підсумкове: які приклади ці дівчата та хлопці могли б навести – про те, як їм пояснювали, що вони не українки та українці, а «просто русские люди».

Дівчина Вероніка, яку в ерефії хейтили та бурили, штовхали, обзиваючи «бандерівкою», стисло і точно передала формули російської пропаганди:

«Коли я перебувала в Російській Федерації, нам завжди казали, що українців ніколи не було, немає і не буде. Що ми всі «руські», і що ми не зможемо повернутися в Україну, тому що її не буде!».

Додати ще кілька слів захотів хлопчик Сашко:

«Коли я був у Росії, мені всі говорили, що України вже немає, що все вже окупували. Ну, я і повірив, тому що новин не було, і в мене телефону не було. Тобто, вони так зомбували».

Взагалі здалося невинним, як і Сашко, і Вероніка однаково вимовляли на початку оце: «був – перебувала» у Росії – у РФ». Цим вони підкреслено відокремлювали своє існування там – від свого буття тут і зараз, не в Росії.

І ще: інший хлопчик, Ілля, пригадав таку показову деталь. У Маріуполі він отримав важке поранення ноги. Лікар якось сказав йому, що лозунг «Слава Україні» говорити можна. Але обов'язково треба додавати: «... у складі Російської Федерації!».

Увечері того ж дня в ризькому історичному кінотеатрі Splendid Palace (у Європі залишилися лічені одиниці таких) був спеціальний показ документальної картини «Путін і вкрадені українські діти» (2023). Представляв її сам автор – Робін Барнуелл. Це відомий британський телевізійний оператор і режисер, лавреат і номінант багатьох професійних премій. Зокрема він був названий Журналістом року на British Journalism Awards 2019. Барнуелл спеціалізується на роботі у складних умовах, гарячих точках, переважно – для Бі-Бі-Сі.

«Путін і вкрадені діти» – сильна і точна робота в кращих традиціях «бібісішної» документалістики. Стрічка, яка бере за серце, по-перше, – тому що про дітей. По-друге, через те що це все невігдане, справжнє, з самої життєвої гуштини. До того ж це – справжній захопливий документальний детектив, у якому, на жаль, розслідування ще не завершилося покаранням злодіїв.

В основі невігданого сюжету – вивезення росіянами більше 40 дітей з Херсонського дитячого будинку. Сюди також вплетені ще кілька кейсів. Наприклад, про українського підлітка, депортованого з Маріуполя, Богдана, якому заважали повернутися в Україну. Загарбники чекали, коли хлопцю виповниться 18 років, щоби призвати його до окупантської армії.

Кілька щасливих історій повернення, показані у фільмі, дарують радість; сумні, там де слідів знайти не вдалося, – замучують. Але це все – нормальні, щирі почуття нормальних людей, перепрошую за тавтологію, у межах нормальності: щось із нашого навколишнього життя.

А дійсно вражає те, що з російського боку. Віддзеркалений божевільний всесвіт, світ догори дригом. От розслідувачки з українського боку вимушені проглядати сюжети російського ТБ, щоб побачити обличчя вкрадених дітей. І волосся стає дибки від того, що чуєш у текстовому супроводі того відео: «українська армія б'є по своїх містах, аби не дати виїхати мешканцям». «7 % українського бюджету складає торгівля людськими органами», «У Херсоні вдалося «накрити» групу, яка переховувала дітей, аби потім вивезти їх у Європу «на органи»». (Останнє – про дітей з дитячого будинку, яких переховували в підвалі церкви. І після російських побрехеньок ми чуємо розмову з доброю силою людиною, яка допомагала дітям, поки окупанти не знайшли і не забрали).

Зрозуміло, що подібну розпропівську маячню доводилося чути, і не раз. Але зібрана до купи і перемішана з правдою та болем наших людей, вона справляє більше враження.

Як і блискучий детективно вибудований сюжет про те, як нинішня дружина високопосадовця з Держдуми Сергія Миро-

нова вивезла до Москви десятимісячну Маргариту та дворічного Іллю. Міжнародний злочин, який, на думку Миронова, залишиться безкарним.

Там же, на сеансі, пощастило побачити одного з героїв фільму, Богдана Ермохіна, та адвокатку, яка займалася його справою, Катерину Бобровську. Спільними зусиллями української сторони та за посередництва Катару і ЮНІСЕФ його вдалося вивести з країни-агресора. Богдан розповів, що в нього тепер є мета – боротися за визволення із Росії інших наших хлопців, його добрих знайомих, також депортованих. Про це ж він розповідав і високим гостям на другий день конференції.

Тут треба сказати кілька слів про організацію заходу. У перший день відбувалися закриті засідання робочих груп, на яких розроблялися рекомендації щодо того, як проводити розслідування депортації українських дітей, як об'єднувати зусилля задля їх повернення і що треба робити для майбутнього покарання російських злочинців. У цих засіданнях брав активну участь Егілс Левітс, знааний юрист, президент Латвії (2019–2023). Власне, проведення цієї конференції про російський кіднепінг було його ініціативою.

На другий день заходу, публічний, коли відбулися п'ять надзвичайно цікавих дискусійних панелей, особливо запам'яталася одна новина від Левітса. Про проект Конвенції з міжнародної співпраці для розслідування і покарання злочинів геноциду, злочинів проти людяності і воєнних злочинів в Україні. На цей час уже 77 держав світу заявили про свою підтримку цього проекту! Пан Левітс висловив надію, що невдовзі, уже цього року, Конвенція буде готова до підписання. (Варто нагадати, що викрадення дітей, зміна їхньої ідентичності підпадають під визначення геноциду).

Дуже важлива інформація. Зрозуміло, що у війні головне вирішується на полі бою. Але й подібне дипломатичне та юридичне визнання злочинності країни-агресора дорого коштує. (І, хотілося б вірити, ще дорожче коштуватиме її злодійським лідерам).

На першій же дискусійній панелі «Свідectва та історії дітей із перших рук» ще раз виступили діти, яких вдалося повернути з Росії. Звісно, у їхніх розповідях були нові емоції, нові деталі. Не менш важливим є те, що після них слово мали дві чудові латиські жінки, слова яких допомогли встановити паралелі, історичний зв'язок між геноцидними режимами – середини ХХ століття та сучасності.

Перша з цих жінок – Вайра Віке-Фрейберга, президентка Латвії (1999–2007). Її родина виїхала з Риги за три дні до появи Червоної Армії. Їй тоді було шість років. А повернулася вона до рідного міста, коли їй було вже 60. Утім, до того часу ще треба

було дожити, що вдалося не всім. У 1944 році, виїхавши з Батьківщини, родина потрапила в жахливе місце – карантинний табір у Німеччині. «Через три тижні моя молодша сестра померла. Точно можу сказати про свій досвід: якщо ти виживаєш, у тобі розвивається комплекс вини того, хто вижив», – поділилася болісним спогадом Віке-Фрейберга.

Друга важлива розповідь – від латвійської євродепутатки Сандри Калнієте. Тут вразив початок історії: «Мій досвід набагато м'якший, ніж досвід українських дітей. Я народилася 1952 року в сім'ї депортованих латишів у Сибіру. Я була дитиною «ворогів народу», тому мені судилося жити в полоні без права на пересування».

Гулагівська сталінська депортація здається Сандрі більш милостивою, ніж долі українських дітей? Так. Чому? Бо вона все ж таки була разом із батьками. А тут українським дітям різного віку доводилося (а тим, хто ще там, і зараз доводиться) самотужки протистояти зомбованим окупантам. Калнієте згадує, що в неї не було братів і сестер, оскільки батько не хотів народжувати «нових рабів окупанту»...

Минуло 70 років. Окупант не так щоб новий, а радше оновлений, чинить усе теж саме – вбивства, загарбання, упокорення. І світ має гуртуватися, щоб протистояти йому, зупинити його.

Конференція «Війна Росії проти дітей», окрім вирішення конкретних проблем з конкретної теми, допомагає закласти підмурок цього надійного об'єднання.

Наостанок кілька слів у стилістиці українських дітей: а що там «у Росії – у РФ»?

Це той випадок, коли відсутність реакції «на болохах» також є надзвичайно показовою. Вони замовчують ризик міжнародну конференцію з такою дошкульною для них назвою «Війна Росії проти дітей». Тому що їм немає чого заперечити по суті.

З подій цих днів у латвійській столиці згадують лише одну заяву Олени Зеленської, супроводжену пропагандистським аранжуванням. А посилання на матеріали, розміщені на незалежних платформах, російські пошукові системи обачливо маркують підписом «Роскомнадзор: іноземний власник ресурсу порушує закон РФ».

Утім, можливий варіант, що відсутність реакції пояснюється тим, що всі побоюються торкатися такої гострої теми, доки нема розпорядження пропагандистської «вертикалі влади». Але коли (і якщо) вона з'явиться, то буде підготовлений злагоджений виплеск роспропівського бруду. Що ж, тоді доведеться покопирсатися в ньому, зробити окремий соціохімічний аналіз.

Олег КУДРІН, Рига

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво № 352-24ПР, серія ЧГ, від 6 березня 2007 року
Р/р 31253365108946 НДУ ім. М. Гоголя
код 02125668 ДКСУ м. Київ
МФО 820172

(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Онищенко Н. П., редакторка,
Мельничук О. В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Михед П. В., докт. філол. наук, проф.,
Самойленко Г. В., докт. філол. наук, проф.
Макет, верстка та коректура – Бобрик Д. М.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою, кімната 210
вул. Графська, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
diaspora@ndu.edu.ua

<http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/tsentr-gumanitarnoji-spiivpratsi-z-ukrajinskoyu-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>